

GƏNCƏ ŞƏHƏRİNDƏ TARIXİ-ETNOQRAFİK MƏNBƏLƏR ƏSASINDA MULTİKULTURALİZM ƏNƏNƏLƏRİNİN TƏDQIQI

Elnur Lətif oğlu Həsənov
AMEA-nın Gəncə Bölməsi
E-mail: el-hasanov@mail.ru

Tədqiqat işində müxtəlif yazılı mənbələr və arxiv sənədləri əsasında Gəncə şəhərində birgəyaşayış mədəniyyətinin çoxəsrlik ənənələrinin tədqiqində tarixi-etnoqrafik mənbələrin əhəmiyyəti araşdırılmışdır. Həmçinin, şəhərin ayrı-ayrı yaşayış məhəllələrində yüzilliklər ərzində multikulturalizmin, tolerantlıq dəyərlərinin təşəkkülü və inkişafının səciyyəvi cəhətləri elmi əsaslara istinad edilərək öyrənilmişdir. Müxtəlif tarixi məxəzlərə istinad edərək Gəncədə müasir dövrümüzdə qədər qorunub saxlanılmış maddi mədəniyyət nümunələri, memarlıq abidələri, islam və qeyri-müsəlman səciyyəli qədim dini tikililərin əhəmiyyəti araşdırılmış, multikultural dəyərlərin çoxəsrlik ənənələrə əsaslandığı üzə çıxarılmışdır.

Açar sözlər: Azərbaycan, birgəyaşayış dəyərləri, Gəncə, tolerantlıq, şəhər mədəniyyəti

GİRİŞ

Qədim elm və mədəniyyət mərkəzlərindən hesab edilən Gəncə şəhərində müasir dövrümüzdə qədər qorunub saxlanılmış onlarla məscidlər, dörd türbə, iki məqbərə, İmamzadə abidəsi kimi İslam mədəniyyətinə aid yerli memarlıq inciləri ilə yanaşı, islamqədərki dövrə aid alban məbədləri, kilsələr, həmçinin XIX əsrdə inşa edilmiş xristian və iudaizm dinlərinə aid abidələr də mövcuddur. Ölkəmizin qərb bölgəsindəki ən qədim pravoslav ibadətqahlarından biri olan A.Nevski kilsəsi Gəncə şəhərində yerləşir və müasir dövrümüzdə qədər xristian möminlər burada dini ayinlərini yerinə yetirir, mühüm tarixi bayramlarını qeyd edirlər. Bu qədim məbəd mühüm tarixi və memarlıq abidəsi kimi qorunur, şəhər sakinləri pravoslav möminlərə hörmət və ehtiramla yanaşırlar.

Qeyd etmək lazımdır ki, ölkəmizdə ən böyük və qədim Alman lüteran kilsələrindən biri şəhərin vaxtilə alman əhalisinin yaşadığı hissəsində yerləşir və mühüm tarixi-memarlıq abidəsi kimi mühafizə edilir. Şəhərin əksər əhalisinin müsəlman olmasına baxmayaraq, Gəncə sakinləri əsrlərdən bəri qədim alban xristian məbədlərinə, həmçinin gürcü kilsəsinə və digər abidələrə xüsusi hörmətlə yanaşırlar.

Gəncə Yəhudilər küçəsi, Ləzgilər məhəlləsi, Lahıc məhəlləsi kimi yaşayış məskənlərinin olduğu, fərqli millətlərin və milli azlıqların sülh şəraitində əsrlər boyu yaşadıkları əzsaylı şəhərlərdən biridir. Səbəb isə bu şəhərdə, ümumiyyətlə, ölkəmizdə birgə yaşayış mədəniyyətinin qorunması, multikultural, tolerant dəyərlərə sadiqliyin mövcudluğudur.

Gəncə şəhərinin çoxəsrlik tarixinin qoruyucuları olan tarixi-memarlıq abidələri, o cümlədən qədim İmamlı məhəlləsində mövcud olmuş çoxsaylı məscid-mədrəsələr, İmamzadə türbəsi islami prinsip və dəyərlərdən çıxış edərək sülhün, əmin-amanlığın qoruyucusu qismində çıxış edir. İslam mədəniyyəti və tarixinin qoruyucusu olan bu abidə, burada mövcud olan saf, müqəddəs ilahi mühit xalqımızın birliyinin, vəhdətliyinin, həmrəyliyin təbliğinə xidmət edir [1].

1930-cu ildən 1944-cü ilə qədər İmamzadə kompleksinin bəzi yardımçı binaları (hücrələri) kimsəsiz uşaqlar üçün sığınacaq kimi istifadə edilib. Bu müqəddəs məkanda Böyük Vətən müharibəsi illərində müxtəlif millətlərin nümayəndələri olan yeniyetmə və gənclər təmənnasız olaraq yaşamış, onlara müxtəlif peşələr tədris edilmişdir. Bu gün müqəddəs İmamzadə ziyarətgahına hələ də müxtəlif dini inancın tərəfdarları olan və artıq yaşa dolmuş ahıl insanlar minnətdarlıq hissi ilə ziyarətə gəlirlər. Gəncə İmamzadə türbəsi xalqımızın yüksək dini tolerantlıq, dözümlülük mədəniyyəti-

nin də təsbitinə şərait yaradır. Etnik, mənəvi-ideoloji xüsusiyyətlərimiz içərisində özünəməxsus yeri olan və dünya xalqları üçün həqiqi nümunə kimi göstərilə bilən bu nəcib insani keyfiyyətimiz ölkəmizin digər ziyarətgahlarında olduğu kimi, İmamzadədə də qorunub saxlanılmışdır [2].

Gəncənin qədim tarixə malik İmamzadə ziyarətgahında və digər mühüm tarixi məkanlarına müxtəlif dinlərə mənsub olan qeyri-müsəlman ziyarətçilərin heç bir ayrı-seçkiliyə, təzyiqlərə məruz qalmadan abidələri ziyarət edə bilmələri xalqımızın yüksək birgəyaşayış mədəniyyəti dəyərlərinə sadıqlığının göstəricisidir. Gəncə İmamzadə türbəsi şəhərin qədim ərazisində, xarabalıqları yaxınlığında yerləşir.

ƏSAS HİSSƏ

Tədqiqatın əsas mənbəyini Gəncədə şəhər mədəniyyətinin və birgəyaşayış ənənələrinin mühüm göstəricisi qismində çıxış edən məhəllələrdə tolerantlıq, multikulturalizm dəyərlərinin tədqiqi tarixinə dair çoxsaylı sənədlər, arxiv materialları, yazılı elmi mənbələr (yerli və xarici alimlərin əsərləri), həmçinin çöl tədqiqatlarının nəticələrinə dair məlumatlar təşkil edir.

Mövzunun araşdırılmasında tarixi mənbələr, yazılı sənədlərlə yanaşı, şəhərin yaşlı sakinlərinin hafizəsində qorunub saxlanılmış dəyərli məlumatların çoxsaylı sorğular əsasında elmi təhlili aparılmışdır. Söyləyicilərin şifahi olaraq ifadə etdikləri fikirlər təsnif edilmiş, sistemləşdirilmiş, anketləşdirmə üsulundan istifadə edilmiş, tədqiqatın etibarlılıq dərəcəsinin yüksəldilməsinə şərait yaradan və müasir dövrümüzə qədər şəxsi kolleksiyalarda qorunub saxlanılmış müxtəlif yazılı sənədlərin surətləri çıxarılmışdır.

Gəncə şəhərinin ərazi, məkan baxımından tarixi yerdəyişmələrinin daha dəqiq müəyyən edilməsində də İmamzadə kompleksinin mənbəşünaslıq dəyəri danılmazdır. Abidənin müasir dövrümüzdə qədim Gəncə ərazisində yerləşməsi isə onun elmi tədqiqinə münasib şərait yaradır, maddi mənbələrin qorunması, mühafizə olunması, həmçinin müvafiq arxeoloji qazıntı tədbirlərinin, tarixi, etnoqrafik araşdırmaların effektiv surətdə həyata keçirilməsinə münasib imkan vermiş olur.

Haqqında bəhs edilən epigrafik mənbələrdə Gəncə tarixinin olduqca mühüm məqamları ehtiva olunmuşdur. Bu kitabələrdəki tarixi faktlar, öz növbəsində Gəncə İmamzadə kompleksinin şəhərin ümumi inkişafındakı mövqeyini, əhəmiyyətini təsbit etməklə yanaşı, eyni zamanda Gəncədə çoxxəsrlik, təmənnəsiz xeyriyyəçilik ənənələrinin də mövcud olduğunu, müxtəlif tarixi mərhələlərdə həyata keçirildiyini sübuta yetirir.

Gəncə İmamzadəsi, onun ətrafında mövcud olan çoxsaylı, müxtəlif tarixi mərhələləri əks etdirən və bu səbəbdən də bir-birindən kifayət qədər fərqlənən, amma bir çox ümumi cəhətlərə malik olan məzarlar, həmçinin qəbirüstü tikililər (abidələr) xalqımızın, o cümlədən də Gəncə əhalisinin etnoqrafik ənənələrinin, dəfn adət və mərasimləri ilə bağlı təsəvvür və ayinlərinin elmi-nöqtəyi nəzərdən təfəsilatlı surətdə araşdırılmasında dəyərli mənbə kimi çıxış edir. Bu baxımdan sərđabələr xüsusi əhəmiyyətə malik olan abidələrdir [3].

Bu dəyərli tarixi abidə özündə yalnız yerli memarlıq, inşaat sənəti ənənələrini ehtiva etməklə kifayətlənmir. Belə ki, abidənin türbə hissəsinin üzərində işlənmiş nəfis bənövşəyi, mavi, yaşıl rəngli kaşı nümunələri şəhərdə dulusçuluq sənətinin, o cümlədən mayolikanın, ziyarətgahın əsas giriş qapılarının ətrafında quraşdırılmış üzəri işləməli hasarlar metalışləmə sənətinin memarlıq abidələrində uğurla tətbiqindən xəbər verir.

Ziyarətgahın ərazisində yeddi hektar ərazidə olan geniş məzarlıq (qəbiristanlıq) ərazisində çoxsaylı qəbirüstü abidələrdə təsadüf edilən piktoqrafik (şəkli) və ideoqrafik (fikri) yazı nümunələri Gəncədə orta əsrlər dövründə inkişaf etmiş ənənəvi həkkaklıq sənətinin izlərini özündə əks etdirir.

İmamzadə türbə-kompleksi xalqımızın, o cümlədən gəncəlilərin həyatında o qədər əvəzsiz mövqe tutmuşdur ki, uzun müddət ərzində müxtəlif dövrlərdə ölkəmizin paytaxtı olmuş, özünün

bütün mövcudluğu dövründə isə mühüm sosial, elmi-mədəni, iqtisadi və siyasi mərkəz rolunu qoruyub saxlamış qədim Gəncəmizdə bu abidə əhali tərəfindən müqəddəs bir məkan olaraq mühafizə edilmişdir.

Gəncə İmamzadə abidəsi geniş etnoqrafik mənada xalqımızın mental dəyərlərinin, xüsusilə də ailə və nigahla bağlı ənənələrimizlə əlaqədar dəyərlərin qorunması sahəsində əvəzsiz bir məkandır. Belə ki, bütün bölgələrimizdə olduğu kimi, milli-mənəvi dəyərlərimizin, adətlərimizin mühafizəsi və gələcək nəsillərə çatdırılması sahəsində Gəncədə də ailə, nigah məsələlərinə xüsusi diqqət yetirilir. Məhz elə bu səbəbdən də ailəyə müqəddəs bir varlıq kimi yanaşıldığından, Gəncədə yeni ailə quranların, həmçinin onların yaxın qohum-əqrəbalarının birlikdə müqəddəs İmamzadə pirini ziyarət etmələri ənənə halını almışdır.

Gəncə şəhərinin bir çox tarixi-memarlıq abidələri kimi, İmamzadə türbəsi xalqımızın yüksək dini tolerantlıq, dözümlülük mədəniyyətinin də təsbitinə əsas verir. Etnik, mənəvi-ideoloji xüsusiyyətlərimiz içərisində özünəməxsus yeri olan və dünya xalqları üçün həqiqi nümunə kimi göstərilə bilən bu müsbət insani keyfiyyətimiz ölkəmizin digər ziyarətgahlarında olduğu kimi, İmamzadədə də qorunub saxlanılmışdır [12-13].

Geniş mənada Gəncə İmamzadə türbə-kompleksinin xalqımızın milli dövlətçilik ənənələrinə münasibəti, sadıqlılığının, təəssübkeşliyinin güclənməsinə əhəmiyyətli təsir göstərməsi qeyd oluna bilər. Belə ki, İmamzadə ziyarətgahı, ilk növbədə bizim xalqımızın milli-sərvəti, tarixi abidəsi olmaq etibarilə maddi-mədəni irsimizin daşıyıcısı kimi nəsil-dən-nəslə etnik mənsubiyyətimizi ötürərək onu yaşadır.

Gəncənin tarixən birgəyaşayış mədəni ənənələrinin qorunduğu şəhərlərdən olduğunu sübut edən məhəllələrdən biri də Səbzəvad olmuşdur. Burada mövcudluğunu müasir günümüzdə qədər davam etdirən qədim Səbzikar qəbiristanlığı xüsusi əhəmiyyəti ilə seçilir [4].

1968-ci ildə ölkəmizin yerli əhəmiyyətli daşınmaz tarix-memarlıq abidələri siyahısına daxil edilmiş Səbzikar qəbiristanlığı bu baxımdan xüsusi əhəmiyyətə malik maddi mədəniyyət nümunəsi, açıq səma altında muzey kimi dəyərlidir. Gəncə Səbzikar qəbiristanlığının qəbirüstü abidələri, bir-biri ilə oxşar xüsusiyyətlərinin mövcud olmasına baxmayaraq, heç bir türbə, yaxud türbə-sərdabə digərinin memarlıq nöqteyi-nəzərdən üslubunu təkrar etmir.

Xüsusilə vurğulamaq lazımdır ki, Gəncə Səbzikar məzarlığı ərazisində mövcud olan qəbir və məzar abidələrinin bir çox qisminə nəinki yalnız Azərbaycanın ayrı-ayrı bölgələrində, hətta dünyanın əksər ərazilərində təsadüf olunmur.

Bu təkrarsız və bənzəri olmayan unikal maddi-mədəniyyət nümunələri o qədər səciyyəvi, eyni zamanda, fərqli xüsusiyyətlərə, sənətkarlıq elementlərinə sahibdir ki, onları vahid bir təsnifatda qruplaşdırmaq da asan deyildir.

Müasir ombudsman - insan hüquqları üzrə müvəkkil təsisatının yüzilliklər ərzində mövcud olduğu Gəncə şəhərində ağsaqqal nəsihətinə, valideyn məsləhətinə ehtiram həmişə müqəddəs vəzifə, amal kimi nəsil-dən-nəslə ötürülmüşdür.

Bu səbəbdən də əcdadlarımızın mədfəni-əbədiyyata qovuşduğu məkanı hesab olunan məzarlıqların mühafizə edilməsi, valideynlərin uyuduğu məkanlara ehtiramla yanaşılması dahi Nizami yurdu Gəncədə ən mühüm, sabit ənənələrdən hesab olunur. Qədim tarixə malik olan Gəncənin İmamzadə, Səbzikar kimi daha böyük qəbiristanlıqları ilə yanaşı, hələ ilk orta əsrlər mərhələsindən etibarən XX əsrə qədər mövcudluğunu və əsas səciyyəvi şəhərsalma xüsusiyyətlərini qoruyub saxlamış hər bir məhəllənin ayrıca qəbiristanlıq sahəsinin xüsusi ehtiramla qorunması bir daha qeyd edilən vacib etnoqrafik mülahizəni sübuta yetirir [1].

YEKUN NƏTİCƏ

Tədrisən XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəlləri, xüsusilə də 1920-ci ildən sonra Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin süquta uğraması və ölkəmizin Sovetlər birliyi tərəfindən işğalından sonrakı mərhələlərdə əksər məhəllə qəbiristanlıqları müxtəlif bəhanələrlə sökülməyə məruz qalmış, özünün yerini yol qovşaqları, ayrı-ayrı tikintilərə vermişdir [5].

Bununla yanaşı, eyniadlı Səbzəvad məhəlləsinin tarixi ərazisinə daxil olmuş və Gəncə şəhərinin sonuncu yerdəyişməsindən sonrakı mərhələsinin təqribən beş yüz illik dövrünü özündə ehtiva edən Səbzikar qəbiristanlığındakı məzarların müəyyən qismi müasir dövrümüzə qədər mövcudluğunu qoruyub saxlamışdır. Qeyd olunan qəbir abidələrinin sənətkarlıq, tikinti quruluşu baxımından yekcins olmayan nümunələrini bir sıra səciyyəvi cəhətləri baxımından təsnif və tədqiq etmək daha məqsədəuyğundur [4, 6].

Əsrlər boyu Gəncə şəhərinin İmamlı, Səbzəvad, Əttarlar, Zərrabi kimi ənənəvi məhəllələrində birgəyaşayış mədəniyyətinin təşəkkülü üçün münbit şərait mövcud olmuşdur. Bu tarixi həqiqəti qeyd edilən şəhərsalma vahidlərinin tərkibində müasir günümüzə qədər qorunub saxlanılmış abidələr, İmamzadə türbə-kompleksi, Səbzikar qəbiristanlığı, Şəhidlər xiyabanında yerli əhali ilə yanaşı rus, ukrayna, belarus, yəhudi və hətta İspaniyada ötən əsrin 30-cu illərinin sonlarında baş vermiş vətəndaş müharibəsi zamanı Gəncə şəhəri 30 sayılı orta məktəbdə fəaliyyət göstərmiş təyyarəçilər məktəbində təhsil almış milliyyətə ispan, macar, rus və digər millətlərdən olan aviatorların məzarlarının qorunub saxlanması təsdiq edə bilər [14].

Gəncə sakinlərinin "Səviskar" adlandırdıqları və yerli sakinlərin qədim tarixi mərhələlərindən qaynaqlanan ləhcəsində adı məhz bu cür səslənən unikal qəbiristanlığın ərazisində tarixən formalaşmış və müasir sahəsinə daxil olan məzar abidələrinin bənzərsiz sənətkarlıq və memarlıq xüsusiyyətləri, həmçinin epitafik baxımdan diqqətəlayiq daş kitabə nümunələri Səbzikarın tarixi keçmişindən soraq verir.

Eyni zamanda, burada olan müxtəlif məzarların tarixi nümunə, maddi mədəniyyət abidəsi kimi səciyyələndirilməsi zamanı bir deyil, bir neçə mühüm məsələyə diqqət yetirilməsi tələb olunur. Belə ki, Gəncə Səbzikar qəbiristanlığını digər çoxsaylı oxşar məkanlardan fərqləndirən ən ümdə xüsusiyyətlərindən biri burada yalnız qəbirlərin mövcud olması deyil, həm də ilk baxışdan sadəcə qəbir kimi adlandırılması təbii təsir bağışlayan, lakin elmi cəhətdən fərqli istilahlarla adlandırılması doğru hesab edilən təkrarsız maddi mədəniyyət nümunələrinin günümüzədək mühafizə olunmasıdır [15].

Qeyd edilən qəbirlərlə yanaşı, Səbzikarda çoxsaylı qəbirüstü abidələrə də təsadüf edilir. Bəhs olunan qəbirüstü abidələr bir sıra cəhətləri baxımdan qəbir nümunələrindən seçilir və ayrıca sənətkarlıq, eyni zamanda memarlıq nümunələri olaraq təsnif edilməsi məqsədəuyğundur. Səbzikar qəbiristanlığında mövcud olan və çox mühüm tarixi mənbələr kimi dəyərləndirilən digər bir qism maddi mədəniyyət nümunələri isə məzarlar və məzarüstü abidələrdir [7-9].

Doğrudur, ilk baxışda qəbir və məzar və yaxud da qəbirüstü, məzarüstü abidə ifadələri işlədikən sanki eyni xüsusiyyətlərə malik olan maddi abidələrin nəzərdə tutulduğu güman edilə bilər. Amma məhz tarixi-etnoqrafik, həmçinin bir sıra səciyyəvi sənətkarlıq cəhətləri, bədii memarlıq, dekorativ-təbii xüsusiyyətləri sayəsində yuxarıda adları sadalanan abidələrin bir çox oxşar cəhətlərə sahib olması ilə yanaşı, ayrı-ayrı səciyyəvi fərqləndirici elementləri baxımından bir-birindən kifayət qədər seçildiyi üzə çıxır [9].

Gəncə Səbzikar məzarlığının, bu müqəddəs məkanın - əsrlər boyu şəhər sakinlərinin dəyişməz ziyarətگاهی olan ərazinin tərkibinə daxil olan və əsasən qəbiristanlığın tarixi baxımdan ən qədim məzarları hesab edilən nümunələri yalnız İslam - müsəlman mədəniyyəti ənənələrinin, o cümlədən qəbirüstü xatirə abidələrinin inşa edilmə xüsusiyyətlərini özündə ehtiva etməklə kifayətlənməmişdir.

Bəhs olunan dəyərli epitafiya nümunələri – qədim qəbir və məzarlar üzərində təsvir, həmçinin yazı elementləri, eləcə də qəbir abidələrinin forma və hazırlanma texnologiyasında minilliklərə istinad edən, həmçinin Azərbaycan ərazisində islam dininin yayılmasından əvvəlki tarixi mərhələlərdə mövcud olan və inkişaf edən yerli, milli memarlıq, sənətkarlıq ənənələrinin tətbiq edildiyi nəzərdən qaçmamalıdır.

Çünki Səbzikar kompleksi məzarlarının tədqiq olunan bu nisbətən daha qədim nümunələri aşkar surətdə özündə Gəncənin yerli Aran memarlıq məktəbinin çoxəsrlik dəyərli sənətkarlıq cəhətlərini əks etdirir.

Bir çox ənənəvi milli bayramlarımızın qeyd olunduğu vaxtlarda Gəncə sakinləri qohum-əqrəbalarının, vəfat etmiş ailə üzvlərinin məzarlarına baş çəkərkən müvafiq bayramın mühüm göstəricilərini, atributlarını özləri ilə gətirir, qəbirlərin üzərinə əklil, gül-çiçək dəstələri ilə yanaşı, səməni kimi milli ənənələrimizi əks etdirən əşyaları da qoymaqla bir növ əski tarixi mərhələlərdən qaynaqlanan inam və etiqadlarımızı nümayiş etdirmiş olurlar [10, 11].

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası Milli Arxiv İdarəsi Dövlət Arxivinin Gəncə şəhər filialı, Fond № 20, siyahı № 4, iş № 11.
2. Hasanov, E.L. Innovative study of historical-ethnographic and cultural heritage of Ganja city for Renaissance period // International Scientific Journal Theoretical & Applied Science, -2021, 94 (2), - p. 248-254.
3. Гасанов, Э.Л. Архитектурное наследие Гянджи как пример мультикультурализма // - Bakı: Elm və həyat jurnalı. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyəti, - 2020, № 4, - s. 60-63.
4. Əhmədov, F.M. Gəncənin tarix yaddaşı / F.M.Əhmədov. -Gəncə: Elm, - 2007. - 246 s.
5. Hasanov, E.L. City of Nizami (Gəncə: Nizami yurdu) / E.L.Hasanov, M.Marjanli - Ganja:Dubai IRS Publishing House, - 2019. - 208 s.
6. Geneviève, Z. Handbook of Multilingualism and Multiculturalism. / Z.Geneviève, L.Danielle, K.Claire - Archives contemporaines, - 2011. - p. 377.
7. Guliyeva, N.M., Həsənov, E.L. Die traditionelle Gändschänischen Teppiche von Zeitraum der Aserbaidshanischen Gelehrten und Dichter Mirsä Schäfi Waseh als ethnoanthropologische quelle (XIX Jahrhundert) // European Applied Sciences, - 2014, 2, - p. 3-5.
8. Hasanov, E.L. About comparative research of poems “Treasury of Mysteries” and “Iskandername” on the basis of manuscript sources as the multiculturalism samples // International Journal of Environmental and Science Education, - 2016, 11 (16), - p. 9136-9143.
9. Yusifli, X.H.Nizami Gəncəvinin şəcərə tarixi / X.H.Yusifli, S.P.Pişnamazzadə, E.L.Həsənov - Gəncə: Elm, - 2021. - 182 s.
10. Hasanov, E.L. About research of features of legal culture on the basis of historical-literary heritage // Information (Japan), - 2017, 20 (4), - p. 2289- 2296.
11. Hasanov, E.L. Nizami Ganjavi 880: heritage of Ganja based on architectural and craftsmanship features of Sebzikar graveyard // International Scientific Journal Theoretical & Applied Science, - 2021, 93 (1), - p. 144-150.
12. Астафьевой, О.Н. Многогранность человеческого капитала: культурные и социальные основания. Общая редакция и составление / О.Н.Астафьевой, О.В.Шлыковой - Москва: «Согласие», - 2019. - 293 с.

13. Smith, W., Hasanov, E.L. Importance of handicraft traditions in investigation of history of urban culture in Ganja // International Scientific Journal Theoretical & Applied Science, - 2013, 7 (11), - p. 61-66.
14. Hasanov, E.L. Multidisciplinary basis of historical-ethnographic research of craftsmanship traditions in Ganja city / E.L.Hasanov. -Warsaw: - 2018. - 100 p.
15. Hasanov, S.L., Hasanov, E.L. Applied features of comparative technical, sociological investigation of historical and contemporary heritage of Azerbaijan // International Scientific Journal Theoretical & Applied Science, - 2018, 57 (1), - p. 9-16.

STUDY OF TRADITIONS OF MULTICULTURALISM IN GANJA CITY BASED ON HISTORICAL AND ETHNOGRAPHIC SOURCES

E.L. Hasanov

In this research, significance of tolerance culture was studied in investigation of multicultural values in Ganja city, which has an ancient and rich historical past, as well as in the formation and preservation of the traditions of a culture of peaceful coexistence – tolerance based on study of historical-ethnographic sources, also archival documents. Basic characteristic features of the formation and development of multiculturalism, tolerant values over the centuries in ancient quarters of city were also investigated based on academic approach. Referring to various historical sources, the importance of material culture, architectural monuments, ancient Islamic and non-Muslim religious buildings, that have survived in Ganja to this day has been studied and significance of centuries-old multicultural traditions have been revealed.

Keywords: *Azerbaijan, values of coexistence, Ganja, tolerance, urban culture*

ИССЛЕДОВАНИЕ ТРАДИЦИЙ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА ГОРОДА ГЯНДЖИ НА ОСНОВЕ ИСТОРИКО-ЭТНОГРАФИЧЕСКИХ ИСТОЧНИКОВ

Э.Л. Гасанов

Основное значение историко-этнографических источников, а также формирование и сохранение многовековых традиций культуры мирного сосуществования - толерантности в Гяндже были изучены на основе различных письменных источников, научных работ и архивных документов. Также были исследованы основные характерные черты формирования и развития мультикультурализма, толерантных ценностей в течение веков в древних кварталах города на основе научного изучения. Ссылаясь на различные исторические источники, изучена важность материальной культуры, архитектурных памятников, древних культовых сооружений исламского и немусульманского характера, сохранившихся в Гяндже до наших дней и выявлено значение многовековых мультикультуральных традиций.

Ключевые слова: *Азербайджан, ценности сосуществования, Гянджа, толерантность, городская культура*